

האמנם גבורת המקבים היא מופת לחיקוי?

ד"ר איציק פלג

בדבר העורך תשס"ו, שהוקדש לחג החנוכה, כתבתי על התמורות והדגשים המשתנים ביחסנו לחגים לאורך הדורות. הפעם, ברצוני לשתף אתכם הקוראים בתמורה שחלה בי ביחסי לחג החנוכה. יתכן, שיש בכך ביטוי לתמורות שחלו לא רק בי, אלא בבני דורי.

כצבר, שנולד בארץ וכציוני הגאה בציוניותו, חשתי הזדהות עמוקה עם מאבקם של אבותי החשמונאים לשחרור לאומי, לעצמאות. גם אני, בדומה למנהיגי התנועה הציונית, שאבתי עידוד ממאבקם על פי המשפט 'בימים ההם בזמן הזה' או אם תרצו ברוח הביטוי: 'חדש ימינו כקדם'. ראיתי בגבורת המקבים אות ומופת לחיקוי. פעולותיהם עודדו את גישתי הציונית, השוללת את החיים היהודיים בגלות, האומרת: לא עוד ציפייה לנס ולבוא המשיח הגואל, אלא עשייה ממשית, פרודוקטיבית למען הקמת בית לאומי לעמי בישראל. ומילותיו של שיר השלום - 'אל תגידו יום יבוא, הביאו את היום' - היו מעין מוטו בחיי.

התרשמתי והזדהיתי, כמו כל ציוני, עם דברי שמעון החשמונאי על הארץ כנחלת אבותיו: לא ארץ נכריה לקחנו לנו ולא ברכוש נוכרים מְשָׁלנו, כי אם **נחלת-אבותינו**, אשר בידי אויבינו בעת מן העיתים... בלא משפט - נכבשה; ואנחנו, כאשר היתה לנו העת, השיבונו את נחלת-אבותינו (ספר מקבים/חשמונאים א טו, 33-34).

על המסר של שירי חנוכה לילדים

ההזדהות עם גבורת המכבים באה לידי ביטוי בשירי הילדים, שירי ילדות! כך למשל, לזין קיפניס בשירו "הבה נרימה" כתב, 'מכבים אנחנו':

הבה נרימה/ נס ואבוקה -

יחד פה נשירה/ שיר - החנוכה.

מכבים אנחנו/ דגלנו רם, נכון,

ביוונים נלחמנו/ ולנו הניצחון.

ובשיר החנוכה הידוע, 'מי החנוכה' מהדהדים המילים על נס המכבים: "על הניסים ועל הנפלאות/ **אשר חוללו המכבים**". ראוי לשים לב כי גם אם מוזכר הנס בשיר, הנס אינו משמים. את הנס חוללו המכבים.

אותה האמונה משתמעת במפורש ממילות השיר המוכר, 'מי ימלל', שכתב מ. רבינא:

מי ימלל גבורות ישראל אותן מי ימנה/ הן בכל דור יקום הגיבור גואל העם.

כאיש מקרא, איני יכול לפסוח על ההשערה כי מילות הפזמון 'מי ימלל **גבורות ישראל**' הן כהד לכתוב בתהילים קו 2: "מי ימלל גבורות ה'...". בתהילים המדובר בגבורות ה'. ובשיר הציוני, הדגש אינו על גבורות ה' אלא על גבורות ישראל.

נחתום את הצגת הגישה האקטיביסטית לגורל העם בשיר: 'אנו נושאים לפידיים', מאת זאב בו נאמר במפורש: נס לא קרה לנו/ פך שמן לא מצאנו...

על המסר של עיצוב המטבעות לאחר קום המדינה

נוסף לשירי הילדים לחנוכה אף עיצוב המטבעות לאחר קום המדינה שיקף את ההזדהות עם החשמונאים.

הרחבה בנושא זה ניתן למצוא במאמרי ב"עלי מועד" ליום העצמאות תשס"ז.

על רקע הבנת מעשה החשמונאים 'בימים ההם' כמקור גאווה והשראה למעשה התנועה הציונית 'בזמן הזה', עולה בתדהמה ובכעס השאלה באיזו זכות גנזו/צנזרו את סיפור גבורתם עד שבאה התנועה הציונית וגאלה אותו מן השכחה.

* * *

איך מת"שבים דברים אלו עם הכותרת של המאמר הזה - "**האמנם גבורת המקבים היא מופת לחיקוי?**". מה לפתע פגם בהזדהות עם גבורת המקבים כאות ומופת לחיקוי? האם איני מזהה עוד עם גבורתם של החשמונאים? תשובתי היא - **כן ולא**.

כן - אני עדיין דבק בהזדהות עם מאבקם של החשמונאים.

לא - יש לי בעיה עם הפן הקנאי שבמעשיהם. דרכם הקנאית, שבאה לידי ביטוי, למשל, במעשהו של מתתיהו החשמונאי, 167 לפנה"ס. מתתיהו, אבי יהודה המכבי, שימש במעשיו דוגמא אישית ומופת לבניו.

מעשה שהיה כך היה: מתתיהו 'קנא לתורה' והמית את אחד היהודים (מתיוון) מבני עמו, על שניגש לזבוח זבח בבמה אלילית, ככתוב:

וירא מתתיהו ויקנא וישתונן כליותיו וישלח חרונו כמשפט וירץ ויזבחהו (את המתיוון) על הבמה, ואת איש המלך המאלץ לזבוח המית בעת ההיא ואת הבמה הרס. ויקנא לתורה, כאשר עשה פינחס לזמרי בן סלוא. ויקרא מתתיהו בעיר בקול גדול: כל המקנא לתורה, העומד בברית ילך אחרי! (ספר המקבים א, ב 24)

הדרך הקנאית של החשמונאים היא זו שפוגמת בהזדהות עם מטרם. לדעתי, המטרה, ככל שתהיה ראויה, אינה מקדשת את האמצעים (בהם נקטו). חשוב להעיר כי, אני בוחן דברים אלו כאיש חינוך ולא כהיסטוריון. אם כי מקובל במחקר לראות את ספר מקבים א' כאמין מבחינה היסטורית (ראו, למשל, בצלאל בר כוכבא, **מלחמות החשמונאים, ימי יהודה המקבי**, הוצאת יד בן צבי, משרד הביטחון, ירושלים, תשמ"א - 1980, עמ' 139 ואילך). רשימה זו מתמקדת ביחסי הביקורתי לפן הקנאי כפי שהוא משתקף מהציטוט שהובא לעיל, ולהציע איך ראוי להתמודד עם המסר הקנאי.

פעולתו זו של מתתיהו - המוצגת על ידי בעל מקבים א' כממשיך דרכו הקנאית של פנחס הכהן - מפחידה אותי. פינחס, כידוע, משכך את זעמו של האל על ידי הריגת הגבר הישראלי שזנה/שכב עם אשה מדיינית, ככתוב: "וַיַּחַל הָעַם לְזַנוֹת אֶל בָּנוֹת מִזְרָב... וַהֲנֵה אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּא וַיִּקְרַב אֶל אִחְוֵי אֶת הַמְּדִינִית... וַיִּרְא פִּינְחָס בֶּן אֱלֶעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן וַיִּקֶּם מִתּוֹךְ הָעֵדָה וַיִּקַּח רֶמֶחַ בְּיָדוֹ, וַיָּבֵא אַחַר אִישׁ יִשְׂרָאֵל אֶל הַקֶּבֶה וַיִּדְקַר אֶת שְׁנֵיהֶם אֶת אִישׁ יִשְׂרָאֵל וְאֶת הָאִשָּׁה אֶל קֶבְתָּהּ. וַתַּעֲצֵר הַמַּגִּפָּה מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (במדבר כה 1-8).

דומה שמעשהו הקנאי של פינחס המקראי נתן למתתיהו החשמונאי לגיטימציה/הכשר לקחת את הדין בידיו ולהרוג את הגבר היהודי, המתיוון.

על הקנאות ועל הסכנות שיש בה

בשלב זה, מתבקש להקדיש דיון לנושא הקנאות. מפאת קוצר היריעה אסתפק בהפניה לספרו של נועם ציון, שיצא לזכרו של יצחק רבין ז"ל: נועם ציון, **הקנאי - גיבור לאומי או עוכר ישראל? לזכרו של ראש הממשלה יצחק רבין ז"ל** (4. 11. 1997), הוצ' החינוך ע"ש בלטימור, מכון שלום הרטמן, ירושלים, (חסרה שנת הוצאה).

יחסי השלילי לקנאות נובע בעיקרו מן הפן האלים שבה. הקנאי כופה בכוח/באלימות את האמונה או דעה שלו על האחר. באופן טבעי, קנאות מתקשרת אצלנו אסוציאטיבית עם הבעיות האקטואליות בחיינו כאן ועכשיו: רצח רבין מזה והטרור וחגורות הנפץ של המתאבדים מזה. קנאות שכולנו קורבנות שלה. דומה, שהשלכותיה הן בעוכרי כולנו, גם של הקנאי וגם של קורבנו.

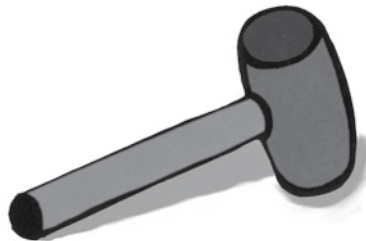
מבלי להפחית מעוצמת החששות שלי מן הפן הקיצוני והאלימים שיש בקנאות, ראוי לשים לב לכך שאין המושג קנאות חופף בהכרח לאלימות. פן אחר של הקנאות יכול להתבטא, למשל, בנאמנות ובמסירות של בעל לאשתו; קנאות יכולה לבטא אדם נאמן ומגשים רעיון (רודף שלום, למשל), או אדם הדבק במטרה בתום ובמסירות נפש - וכל אלה מבלי לפגוע בתום ובאמונה של האחר.

יש מן המשותף לאבחנה בין קנאות לאלימות לאבחנה בין לאומיות ללאומנות. הלאומנות היא הגישה הקיצונית

אל הלאומיות. מי ששולל את הגישה הלאומנית אינו בהכרח מבטל ושולל גם את הלאומיות. לא יזיק לנו להאמין ולדבוק באמונה. אבל, בתנאי, שלא נכפה את אמונתנו האישית על האחר. מי שמאמין בסובלנות ובפלורליזם אין פירוש הדבר שאין לו דעה משלו, ושאינו לו אמונה בה הוא דבק. אחת הסכנות שכפתה עלינו הקנאות בימינו היא הרתיעה של רבים מאיתנו להאמין במשהו. אני חושש מהבריחה מאמונה ברעיון, ומהדבקות בו. לצערי, הקיצוניות והקנאות האלימה בימינו עלולות לגרור אותנו לוותר על נאמנות לכל אמונה ולכל רעיון. אני חושש שההתנגדות לקנאות תהפוך אותנו לאנשים חסרי דעה, לבני אדם שטחיים, החיים את חיי הרגע וסוגדים רק לסובלנות ולפלורליזם. בואו נעודד פלורליזם וסובלנות אבל אל נמיר את הסובלנות לדעתו של האחר בביטול דעה משל עצמנו.

איך הדיון הזה מתקשר ומשפיע על יחסנו אל גבורת החשמונאים ואל חג החנוכה?

חשוב שלא ניתן לדברי הביקורת שנשמעו כאן על קנאותם של החשמונאים לפסול אותם ואת מאבקם הצודק לשחרור עמנו. יתרה מזאת, בניגוד לאבותינו שגנזו וצנזרו את מעללי החשמונאים, ויהיו הסיבות לכך אשר יהיו, אני מציע לאמץ ולעודד את הפן החיובי במעשיהם, שהודגש בפתח הדברים. ובמקביל, לבקר ולהפיק לקחים מן הפן הקנאי שבמעשיהם. נמשיך ללמד את סיפורו של מתתיהו, אבל, נביע את עמדתנו הערכית הביקורתית למעשהו האלים, הקנאי. נספר ונבקר אבל לא נצנזר!

מקבת - מקור השם "מקבים"

לעומת "מכבים" שהוא ראשי התיבות של - **מי כמוך באלים יה'**